

Voortekens

In de Romeinse godsdienst nam het voorspellen van de toekomst een grote plaats in. Goddelijke adviezen werden geduid via schouwing van ingewanden, bliksems, sterren of de vlucht van vogels. Ook aan dromen en profetieën werd veel waarde toegekend. Maar de heidense staatsgodsdienst was voor de Romeinen geen kwestie van geloof. Het bleef een systeem van rituelen, met een voornamelijk sociale en maatschappelijke functie. Godsdienstige praktijken bevestigen de eenheid en macht van de Romeinse staat.

Het is geen wonder dat Romeinse intellectuelen wel hun vraagtekens zetten bij het verstarde systeem van de godsdienst. Marcus Tullius Cicero (106-43 v.C.) deed dat in een werk *De divinatione* 'Over het voorspellen van de toekomst'. In deze dialoog laat Cicero eerst zijn eigen broer Quintus de waarzeggingskunst verdedigen. Vervolgens geeft hij er zelf forse kritiek op, en drijft hij er de spot mee. Cicero is echter geen hemelbestormer en pleit allerm minst voor afschaffing van de cultus. Sterker nog: hij heeft zelf deel uitgemaakt van het college van 'vogelwichelaars'. Maar persoonlijk geloof staat ook voor hem los van maatschappelijk handelen.

Zo wordt in hem de paradox van de Romeinse godsdienst heel tastbaar. In een rationele privé-discussie blijft er geen spaan van heel, maar als maatschappelijke institutie is ze onaantastbaar en blijft ze letterlijk buiten de discussie. Eén en dezelfde man kan de vogelwichelarij binnenshuis bespotten en tegelijk publiekelijk ondersteunen. Dat is geen hypocrisie: beide houdingen zijn oprecht en ernstig, en Cicero voelt er geen tegenstelling tussen, omdat ze niet op hetzelfde betrekking hebben.

De vertaling van W.A.M. Peters maakt Cicero's levendige werk nu toegankelijk voor de Nederlandse lezer. Een korte, maar goede inleiding, noten, registers en tussenkopjes vergemakkelijken de lectuur. Maar over de vertaling zelf kan ik niet enthousiast zijn. Ze is namelijk vaak onnodig vrij. Zonder aanwijsbare redenen worden tal van zinnen helemaal omgegooid, tussenwerpsels toegevoegd, begrippen van interpretaties voorzien, formele woorden afgezwakt en gewone woorden formeel gemaakt. Uitroepen komen in plaats van voorzichtige formuleringen, harde woorden voor omzichtige spot. Cicero's harmonische, enigszins gedragen stijl wordt aldus te gemakkelijk losgelaten. Natuurlijk moet een vertaler werken met de middelen van de doeltaal en een goed leesbare tekst maken. Maar wie zich zo weinig gebonden acht door de vorm en de stijl van het origineel, schiet als vertaler uiteindelijk wel tekort.

Daarmee is niet gezegd dat *Over het voorspellen van de toekomst* geen leesbaar boek is. Wie in Romeinse godsdienst geïnteresseerd is, zal er zeker veel aan hebben. Maar vertaler en uitgever zouden wel wat meer precisie en zelfdiscipline mogen betrachten. Van delen

[p. 285]

in de fraaie reeks *Ambo Klassiek* mag men toch verwachten dat ze voldoen aan de hoogste eisen.

□ Vincent Hunink

Cicero, *Over het voorspellen van de toekomst (de divinatione)*, vertaald, ingeleid en van aantekeningen voorzien door W.A.M. Peters, Ambo, Baarn, 1993, pp. 160, BEF 790 / f 39,50.